בהר ב

א. בסוף פרשתנו[1] מדובר אודות דיני עבד עברי הנמכר לישראל — „כי ימוך אחיך ונמכר לך", שיש בו כו"כ אזהרות „לא תעבוד בו עבודת עבד, כשכיר כתושב יהי' עמך גו' ויצא מעמך גו' ושב אל משפחתו גו'"[2]; ואח"כ באים דיני עבד עברי הנמכר לנכרי — „וכי תשיג יד גר גו' ומך אחיך . . ונמכר לגר תו־שב עמך או לעקר משפחת גר"[3] („נמכר לעבודת כוכבים עצמה להיות לה שמש . . לחטוב עצים כו'"[4]), שיש כו"כ פרטי דינים בגאולתו[5] „אחרי נמכר גאולה תהי' לו גו' (עד —) ואם לא יגאל באלה ויצא בשנת היובל גו'",

ובשניהם נאמר בפסוק אותו הטעם — „כי עבדי הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים"[6], „כי לי בנ"י עבדים עבדי הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים גו'"[7], זאת אומרת, שענין זה („עבדי הם") הוא טעם הן על דיני עבד עברי הנמכר ל־ישראל והן על דיני ישראל הנמכר ל־נכרי[8].

והנה בפרש"י מצינו הכפלה בפירוש טעם זה, שבשני הפסוקים פירש „עבדי הם — שטרי קודם". ולכאורה, ע"פ הכלל הידוע, שרש"י סומך על מ"ש בפירושו לפנ"ז, ובפרט שב' הפסוקים הם בסמי־כות זל"ז — צ"ע אמאי כפל רש"י פי־רושו?

[ויתירה מזו: בתו"כ (מקורו של פרש"י, לכאורה) מפרש רק הכתוב ה־ראשון „כי עבדי הם" — „שטרי קדם (עליהם ראשון)"[9]; ובפסוק השני „כי לי בני ישראל עבדים" לא פירש עוה"פ „שטרי קודם"[10]. והרי בתו"כ, שהוא סדר הלימוד ע"ד ההלכה והדרש, מצינו ש־נכפלו כמה דרשות ולימודים[11]; אבל רש"י ש„לא באתי אלא לפשוטו של מקרא", הרי כמדובר כמ"פ, סומך על מה שפירש לפנ"ז].

ועכצ"ל שהטעם ד„שטרי קודם" על דיני ישראל הנמכר לנכרי, הוא ענין אחר (וחידוש) לגבי טעם דיני ישראל ה־נמכר לישראל, ולכן הוצרך רש"י לחזור ולהודיענו, שזה ש„שטרי קודם" הוא טעם (גם) לדיני ישראל הנמכר לנכרי.

ב. לכאורה יש לבאר זה בפשטות:

במוכר עצמו לנכרי, שה„גרם" לזה הוא „דבוקו עמו (עם הנכרי) ע"י שלמד ממעשיו"[4], ועד שמכר עצמו לעכו"ם

---

1) כה, לט ואילך.
2) שם, לט־מא.
3) שם, מז ואילך.
4) פרש"י שם, מז.
5) שם, מח ואילך.
6) שם, מב.
7) שם, נה.
8) וראה חזקוני שם.

9) ועד"ז הוא במדרש לקח טוב, ומוסיף „ואין רשות לשום אדם עליהן לשעבדם".

10) ורק הביא שם הדרשה: כי לי בנ"י עבדים עבדי הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים על תנאי שלא ישתעבדו בהם (וראה הערה הבאה). וראה לקו"ש חי"ז ע' 300 הערה 41 ובשוה"ג.

11) להעיר מענינו, דבפסוק כה, מב (הובא לקמן בפנים) דריש על תנאי שלא ימכר ממכרת עבד; ובפסוק כה, נה דריש ג"כ עד"ז (כבהערה שלפנ"ז).

ממש (כנ"ל) — יש קס"ד לומר דפקע מיני' הא ד„שטרי קודם", דהרי נשתעבד לגמרי לאחר[12] (לעכו"ם), ובמילא[13] הוא כמותו [וע"ד הקס"ד של העבד „הואיל ורבי מגלה עריות אף אני כמותו הואיל ורבי עו"כ אף אני כמותו הואיל ורבי מחלל שבת אף אני כמותו"[14]

— לכן צריך לאשמעינן שגם על עבד זה נאמר „שטרי קודם", וחלו כל הדינים שבפרשה עליו, ש„גאולה תהי' לו . . ויצא בשנת היובל גו'", מפני ש„שטרי קודם" והוא בכלל „לי בני ישראל עבדים עבדי הם" [וכהמשך הכתוב „לא תעשו לכם אלילים גו'", שהוא אזהרה בפ"ע „כנגד זה הנמכר לנכרי שלא יאמר הואיל ורבי מגלה עריות כו'"[14], כנ"ל].

אמנם ביאור זה אינו מספיק, שהרי דבר זה שלא יצא מכלל ישראל ידעינן (בכלל עכ"פ) מציווי התורה „אחרי נמכר גאולה תהי' לו", כפרש"י „גאולה תהי' לו — מיד, אל תניחהו שיטמע עד שנת היובל", וכן מהציווי שלאח"ז[15] „כשכיר שנה בשנה יהי' עמו לא ירדנו בפרך לעיניך ואם לא יגאל באלה ויצא בשנת היובל גו'" —

והרי מ"ש „כי לי בני ישראל עבדים" הוא הטעם על כל ציוויים אלה, דהיינו שלא יצא מכלל „לי בנ"י עבדים",

וא"כ לאחר שיודעים מדינים אלו ש־הוא עדיין בכלל ישראל וצריך להזהיר ש„אל תניחהו שיטמע (אפילו רק) עד שנת היובל", הרי מובן דמ"ש „כי לי בנ"י עבדים" פירושו „שטרי קודם" (ואין צריך לפרשו).

ג. גם צריך להבין:

מש"נ (בפעם הא') „כי עבדי הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים" הוא הק־דמה לסיום הכתוב „לא ימכרו ממכרת עבד", ופרש"י — „בהכרזה, כאן יש עבד למכור, ולא יעמידנו על אבן הלקח".

מקורו של פרש"י הוא (לכאורה) ב־תו"כ, אבל שם איתא „אשר הוצאתי או־תם מארץ מצרים על תנאי[16] שלא ימכר ממכרת עבד, דבר אחר לא ימכרו ממ־כרת עבד שלא יעמידנו בסמטא ויעמידם על אבן הלקח[17]", היינו דלפי' הא' בתו"כ מש"נ „לא ימכרו ממכרת עבד" הוא ענין כללי הכולל[18] כל האזהרות שבפרשה דהכל הוי בכלל „ממכרת עבד", ורק לפי הפירוש השני[19] הוא ציווי פרטי בפ"ע בנוגע לאופן המכירה.

---

12) להעיר ע"ד ההלכה — מדין עבד שברח ומרד באדונו (קידושין טז, סע"ב ואילך ובמפרשים שם. רמב"ם הל' עבדים פ"ד ה"ד ובנ"כ שם) ותרמוד (יבמות ספ"א) ודין הורדוס (ב"ב ג, סע"ב ואילך ובתוד"ה כיון — יבמות מה, ב). ועוד.

— היינו, שגם בעבד כנעני, עבדות בתכלית — בכ"ז מרידה וכו' מועלת במדה חשובה — ועפ"ז גם בהטענה דשטרי (דה') קודם מקום לזה.

13) וע"ד מ"ש הש"ס (קידושין כ, ריש ע"ב) ל־ענין מ"ש (כה, מח) אחרי נמכר גאולה תהי' לו (הובא בספורנו כאן) אימא לידחי אבן אחר הנופל.

14) פרש"י סוף פרשתנו (כו, א).

15) כה, נג־נד.

16) ובמדרש לקח טוב: על מנת כן ועל תנאי שלא כו'.

17) בכמה דפוסי תו"כ „מקח", וכ"ה ברמב"ם הל' עבדים פ"א ה"ה. אבל בדפוס ראשון ובכמה דפוסים הוא כבפנים (כברש"י לפנינו*). וכן בתו"כ כת"י (דפוס צילום — ירושלים, תשל"ב). יל"ש ומדרש לקח טוב כאן. וכן הובא בסהמ"צ להרמב"ם ל"ת רנח בשם הספרא, סמ"ג ל"ת קעה.

18) וראה קרבן אהרן לתו"כ שם.

19) הגר"א מוחק תיבת „ד"א", ולפי פירושו

*) ובדפוס שני דרש"י „מקח".

ואינו מובן: מדוע בחר רש"י בפירוש השני[20] של התו"כ, ולא בפירוש הא' ש־הוא ענין כללי?

ואדרבה: דוקא לפירוש הא' מובן, לכאורה, המשך הכתוב — „כי עבדי הם גו' לא ימכרו ממכרת עבד":

בשלמא את"ל ד„לא ימכרו ממכרת עבד" הוא ענין כללי, מובן הטעם ש־דוקא בכתוב זה נאמר „כי עבדי הם גו'" (שפירושו „שטרי קודם") — כי זהו הטעם לכל ציווי הפרשה (ע"ד ההנהגה כלפי העבד), שכולם נכללים בציווי זה ד„לא ימכרו ממכרת עבד":

אבל את"ל ד„לא ימכרו ממכרת עבד" הוא רק אזהרה פרטית בנוגע לאופן מכירתו — אינו מובן: מדוע נאמר הטעם ד„כי עבדי הם" בסמיכות לדין זה? ולכ־אורה מקומו הי' צ"ל או בתחילת כל הענין או בסופו (וכמו בפרשת מוכר עצמו לנכרי, שהפסוק „כי לי בנ"י עבדים גו'" נאמר בסוף כל הציווים).

[בראי"ם[21] מפרש „כיון דשטר קנייתי שקניתים לי לעבדים קודם לשטר של אותו שנמכר לו הרי שטר של רבו בטל לגבי שטרי ואין קנייתו קני' ולפיכך יוצא מתחתיו ושב אל משפחתו כאילו לא נמכר דאל"כ מה טעם כי עבדי הם ולכן ישובו אל משפחתם". והיינו דלפירוש הרא"ם „כי עבדי הם" הוא טעם על הנאמר בפסוק שלפנ"ז „ושב אל משפחתו גו'".

אבל מזה שהטעם „כי עבדי הם" לא נאמר בפסוק שלפנ"ז, ואפילו לא בכתוב בפ"ע, אלא הוא תחילת פסוק שסיומו „לא ימכרו ממכרת עבד", משמע ש־(בעיקרו) הוא טעם ע"ז ש„לא ימכרו ממכרת עבד", שפירושו לפי פרש"י הוא „בהכרזה כאן יש עבד למכור ולא יעמידנו על אבן הלקח].

וא"כ גדלה התמי': מדוע בחר רש"י לפרש בפשש"מ דוקא כפירוש השני ב־תו"כ, ואשר לפ"ז תמוה מקום האזהרה „כי עבדי הם"[22], ולא כפי' הא' שם וה־מתאים יותר לכאורה לפשש"מ?

ד. וי"ל הביאור בכל זה:

הכל הוא פי' אחד, וע"ד פרש"י. אבל בכל דפוסי התו"כ שתח"י ישנה תיבה זו'. וכ"ה בי"ש, מדרש לקח טוב, מפרשי התו"כ (ק"א ועוד). וכ"ה בנחלת יעקב על פרש"י כבהערה הבאה.

20) בנח"י כ' דאין ראי' (כהרא"ם) דרש"י נקט כל' הב' בתו"כ, כי „אפשר לומר דאע"פ דכי עבדי הם נמשך אל לא ימכרו ממכרת עבד אפ"ה דרשינן נמי שלא ימכרו בהכרזה ועל אבן הלקח מתיבת עבד מדהל"ל ממכר עולם וכתב עבד" (ומה שבתו"כ כ' „ד"א" — אינה דיעה ב', כמ"ש שם).

אבל נוסף לזה שקשה לפרש כן כוונת רש"י (שלא הביא כלל הפי' ד„על תנאי כו'"), הרי זהו כפי פירושו בתו"כ, דה„יציאה ממצרים הוא שטר ועל תנאי שלא ימכרו ממכר עולם". אבל פשטות הפי' בתו"כ, שהוא טעם לא רק ע"ז שלא ימכרו ממכר עולם (כ"א שיוצא ביובל), אלא — תוכן כל הציווים שבפרשה. וראה ק"א שם.

---

*) אבל ליתא בכת"י תו"כ שם.

21) לפרש"י כה, מב.

22) וצריך לדחוק, דאף שבכללות קאי על כל הדינים, מ"מ נאמר בפסוק זה, כי (א) במכירתו באופן של הכרזה „יש כאן עבד למכור" ובהעמדה על אבן הלקח מודגש ביותר איך שהוא עבד (והיפך ד„שטרי קודם") יותר משאר הדינים שבפרשה (כמו יוליך כליו אחריו לבית המרחץ (פרש"י שם, לט), שאפשרי במשרת, בתלמיד (עירובין כז, ב. וש"נ. ר"ח ותורת חיים שם. וראה מכילתא משפטים כא, ב: אבל בבנו ובתלמידו רשאי), לאו דוקא בעבד), (ב) ענין זה הוא בהתחלת עשייתו לעבד, משא"כ השאר — שבאים לאחרי שכבר נמכר לעבד.

בכל דיני עבד עברי שבפרשתנו (לא תעבוד בו עבודת עבד, כשכיר כתושב יהי' עמך, עד שנת היובל יעבוד עמך) יש ללמוד בשני אופנים:

א) שהמוכר עצמו לישראל אינו בגדר עבד, אלא – שכיר, וזהו הטעם לכל הדינים שבאו כאן, שאינו בגדר „עבד" אלא רק כשכיר שהשכיר עצמו עד היובל (או עד שש אם לא פגע בו יובל[23]).

ב) דהוי עבד (והיינו שגופו נשתעבד ונקנה לאדונו), אלא שיש תנאים וגדרים באופן שאפשר להעבידו וכו', „לא תעבוד בו עבודת עבד" וכיו"ב.

מהרא"ם ועוד מפרשים[24] שפירשו דברי רש"י „שטרי קודם" כפשוטם, שאין קניית רבו קני', ד„העבד או החפץ ה־מכור איך ימכר פעם שנית אין לקונה השני שום זכות בו עם הקונה הראשון"[25] – משמע, דס"ל כאופן הא', שתוכן כל הציווים הוא לא רק בנוגע לאופן הנהגת האדון עם העבד, אלא שזה נוגע לעצם הקנין בו, שאינו עבד.

אבל מפירושי רש"י בפסוקים אלה משמע (מובן?) שס"ל כאופן הב':

א) בפסוק „עבודת עבד" פרש"י – „עבודה של גנאי שיהא ניכר בה כעבד שלא יוליך כליו אחריו לבית המרחץ כו'", והיינו שהחסרון כאן הוא לא ש־עובד בו כעבד אף שבאמת אינו עבד, אלא בזה שעובד עבודה של גנאי, שנ־כר בה כעבד[26].

ב) בפסוק „כשכיר כתושב" פי' – „עבודת קרקע ומלאכת אומנות כשאר[27] שכירים התנהג בו", והיינו שהשוואתו ל־שכיר הוא רק מצד סוג העבודה וה־מלאכה שעושה, ולא שנחשב באמת ל־שכיר (כפשטות הכתוב „כשכיר כתושב יהי' עמך")[28].

ג) לשון רש"י הוא – „אם פגע בו יובל לפני שש שנים היובל מוציאו".

וצ"ע, בכתוב נאמר „עד שנת היובל יעבוד עמך", שפשטות משמעו שעבודתו מלכתחילה אינה אלא עד היובל, ומזה שרש"י כותב „היובל מוציאו" משמע ש־הוא עבד אלא שהיובל מוציאו מזה[29].

ד) בפירושו הנ"ל על „לא ימכרו ממכרת עבד" – „בהכרזה כאן יש עבד למכור כו'". דלכאורה, לפי פשטות פי' הכתוב „כי עבדי הם" ד„שטרי קודם" ולכן אא"פ שיהי' משועבד לאדון אחר, הרי זה גופא פי' הכתוב „לא ימכרו ממכרת עבד", והוי דבר אחד עם „כי עבדי הם", דמכיון ש„עבדי הם" לפיכך

---

23) כפרש"י כה, מ.

24) משכיל לדוד. ועוד.

25) ספר זכרון על פרש"י כאן.

26) ובפרט שענין זה („עבודה של גנאי שיהא ניכר בה כעבד") הוא הוספת רש"י על הנאמר בתו"כ, ושם אי' „שלא יטול אחריך בלנטיא ולא יטול לפניך כלים במרחץ".

27) מזה משמע אדרבא, שהוא שכיר.

28) ואין לומר שגם לרש"י הכוונה כפשוטו שלא חל עליו שם עבד כ"א רק „שכיר", אלא שרש"י מפרש הנפק"מ בפועל בין עבד ושכיר (איזה מלאכה חייב לעשות) – כי כמה חילוקים ישנם בין עבד ושכיר, ולא רק בנוגע לסוג המלאכה. ולהעיר שבתו"כ פי': כשכיר, מה שכיר ביומו תתן שכרו (תצא כד, טו) אף זה ביומו תתן שכרו (וראה ראב"ד שם), כתושב מה תושב בטוב לו כו' ומפרט כמה דברים שלמדין מכל תיבה שבהכתובים שתוכנם שהוא בשווה עמך.

29) וידועה השקו"ט ע"ד ההלכה בזה – ראה צפע"נ כללי התומ"צ ערך יובל בעבדים. ובכ"מ. וראה לקמן הערה 37.

אא"פ שבן ישראל ימכר כעבד[30], וגם אם נמכר כעבד לא חל עליו שם "עבד" ו"שכיר" הוא:

אבל מזה שרש"י מפרש "לא ימכרו ממכרת עבד" – שזהו (א) ציווי בפ"ע, (ב) פרט מסויים באופן מכירתו (שלא ימכר בהכרזה כעבד כו') – מודגש ד(לשי־טתו) חל עליו שם עבד[31], אלא שישנן אזהרות והגבלות שציוותה התורה באופן הנהגת האדון עמו, וכן באופן מכירתו.

וע"פ כל זה נמצא, דמ"ש "כי עבדי הם" שפירושו (כפרש"י) "שטרי קודם" – פירושו: מכיון ש"שטרי קודם", שקנינו של הקב"ה בבנ"י קדם, לכן בכחו לצוות שגם כאשר "נמכר לך" ונעשה "עבד", ישנם תנאים וקולות באופן שעבודו ומכירתו וכו', כנ"ל[32].

ה. ע"פ כל זה מובן החידוש בפרש"י השני, שמפרש מש"נ (במוכר עצמו ל־נכרי) "כי לי בני ישראל עבדים" – "שטרי קודם":

תוכן הפרשה בעבד הנמכר לנכרי, אינו באופן הנהגת האדון (הנכרי) עם הישראל עבדו[33], אלא ביציאתו וגאולתו של הישראל ממצב של עבדות – "אחרי נמכר גאולה תהי' לו אחד מאחיו יגאלנו או דודו גו' או השיגה ידו ונגאל וחשב עם קנהו משנת המכרו לו עד שנת היובל גו'" – וע"ז מסיים[34] "כי לי בנ"י עבדים גו'".

והנה הטעם שציוותה תורה "אחרי נמכר גאולה תהי' לו" (שצריכים להש־תדל בגאולת העבד הנמכר לנכרי) מובן בפשטות, וכמ"ש רש"י "גאולה תהי' לו, מיד אל תניחהו שיטמע": ומהי הוספת ה־טעם "כי לי בנ"י עבדים גו'"?

ועכצ"ל, דמש"נ "כי לי בנ"י עבדים גו'" [הוא לא רק הטעם שציוותה תורה לגאלו, אלא] בא להדגיש, שמלכתחילה לא חל עליו גדר "עבד" ואין גופו קנוי להנכרי, וזהו הטעם לכל פרטי הציוויים בנוגע לגאולתו.

[וכן משמע מהכתוב "כשכיר שנה ב־שנה יהי' עמו לא ירדנו בפרך לעיניך"[35], דלכאורה הרי כבר נאמר לפנ"ז[36] "כימי

30) ולפי מפרשי התו"כ (ראה קרבן אהרן. מלבי"ם) זהו פירוש דברי התו"כ: אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים על תנאי שלא ימכר ממכרת עבד – שלא יתפס בהם קנין אדון אחר.

31) אלא שמ"מ נק' ע"ע "שכיר" סתם בכתוב (אמור כב, י) כי "יוצא בשש" כפרש"י שם. ומ"ש רש"י שם "ולמדך כאן שאין גופו קנוי לאדוניו" הרי מדייק ומסיים "לאכול בתרומתו", היינו דגופו אינו קנוי עד כ"כ לאכול תרומה, דרק עבד כנעני שהוא "קנין כספו הוא יאכל בו" (שם, יא ובפרש"י). אבל גם ע"ע חל בו שם עבד בגופו, ואינו רק כשכיר או פועל. וראה לקמן סעיף ה.

32) גדר קנין עבד עברי ע"ד ההלכה – ראה קדושין טז, א (ירושלמי ב"מ פ"י ה"ב), ראשונים ומפרשים לקידושין שם. ועוד. ואכ"מ.

33) דאף שנכרי אינו חייב במצות (וראה רמב"ן כה, מז בסופו), הרי "בעובד כוכבים שתחת ידך הכתוב מדבר" (ל' רש"י כה, מח), וכל הדינים שבפרשה ה"ה בהשתתפות פעולה של הנכרי, ועד שנצטווינו (כה, נג ובפרש"י) "לא ירדנו בפרך לעיניך" – "ואתה רואה". וא"כ מובן שיתכן כו"כ ציוויים באופן הנהגת הנכרי עם עבדו, שעל בנ"י להשגיח שהנכרי שתחת ידך יקיימם.

34) כי בפשש"מ מסתבר ד"כי לי בני ישראל עבדים" הוא לא רק טעם על הכתוב שלפנ"ז ע"ד יציאתו ביובל (ראה רמב"ן כאן) – כי על פי זה לא הי' צ"ל בכתוב בפ"ע אלא בהמשך הכתוב שלפנ"ז (וע"ד "כי עבדי הם" במוכר עצמו לישראל שנאמר בהכתוב ד"לא ימכרו ממכרת עבד") – כ"א על כל המשך הפרשה.

35) כה, נג.

36) כה, נ.

שכיר יהי' עמו", אלא שהכתוב מדגיש כאן ש"לא ירדנו בפרך לעיניך" הוא לא דין נוסף והגבלה באופן ההנהגה עם העבד "לעיניך", אלא שמכיון שהוא "כשכיר שנה" לכן "לא ירדנו בפרך ל־עיניך").

ולכן מפרש רש"י שההוספה "כי לי בני ישראל עבדים" כאן פירושה "שטרי קודם" ואינו סומך על פירושו שלפנ"ז "שטרי קודם", להורות דכאן פי' "שטרי קודם" אינו כפירושו שלפנ"ז: פי' "שטרי קודם" במוכר עצמו לישראל הוא הג־בלה באופן הנהגת האדון עם העבד, ו־כנ"ל, משא"כ במוכר עצמו לנכרי "שטרי קודם" הוא בעצם המכירה[37] שלא חלה עליו מכירה אחרת (שיהא נחשב לעבדו של העכו"ם) מאחר ד"שטרי קודם"[38].

ו. הטעם לחלק בפירוש "שטרי קו־דם" בין נמכר לישראל ונמכר לעכו"ם — מרמז רש"י בזה שפירושו "שטרי קודם" בנמכר לעכו"ם כותב על התיבות "כי לי בני ישראל עבדים", ולא על התיבות "עבדי הם" כמו במוכר עצמו לישראל:

"כל הארץ של הקב"ה היא (כי) הוא בראה"[39], וכן כל הנבראים שבעולם הם "של הקב"ה". אמנם באופן ה"בעלות" וה־ממשלה ישנם כמה חילוקים ודרגות כביכול. וכמו במלך בשר ודם, שאף שמושל ומולך על כל מדינתו מ"מ ישנם חילוקים בין נכסיו ממש (ובזה גופא — אינו דומה נכסים של דומם לנכסים של צומח או חי) ודאנשי מדינתו השייכים לו. ובאנשי מדינתו גופא יש כמה סוגים[40]: אנשי המדינה, משרתיו, עבדיו כו' עד לעבדים שהם בדרגת "עבד מלך מלך" (בלשון רש"י[41]).

ועד"ז ויתירה מזה הוא בבעלותו של הקב"ה בעולמו, שנוסף לחילוקי הדרגות דדומם צומח חי ומדבר, הנה גם במין המדבר עצמו, אף שהכל הוא ברשותו ובבעלותו של הקב"ה, נשתנו בני ישראל, שהקב"ה הוציאם מארץ מצרים מבית עבדים ונעשו עבדי ה'.

וי"ל שמזה ההפרש בין המוכר עצמו לישראל למוכר עצמו לנכרי:

כשמוכר עצמו לישראל, חלה המכי־רה להיות קרוי עבד, מכיון שגם (ה־ישראל) אדונו הוא עבדו של הקב"ה באותו גדר עצמו ועבד מלך מלך, ואין בזה גריעותא (כ"כ) להיות נעשה עבדו של עבד (שהוא) מלך[42].

---

37) ועניין זה מודגש בכמה לשונות בפירוש רש"י כאן עה"פ (כה, מח) "אחרי נמכר גאולה תהי' לו": א) רש"י ממשיך "שהרי כל עצמו לא קנאו אלא לעובדו עד היובל", שמשמעו שמלכתחילה לא נמכר כעבד עולם. ואף שבכתוב מפורש (כהמשך לשון רש"י) "ויצא בשנת היובל", שמשמעו לכאורה, שמכירתו היא כעבד עולם אלא שהיובל מוציאו. וראה לעיל בפנים. ב) ממשיך "ואעפ"כ לא תבוא עליו בעקיפין מפני חילול השם", והיינו שלולי חילול השם היו יכולים לבוא עליו בעקיפין, כי אינו קנוי לרבו בקנין גמור. וראה לקו"ש ח"ז ע' 178 (בהערה) ע"ד ההלכה שבפרש"י.

38) ע"ד ההלכה — ראה ב"ק קיג, ב. המקנה לקידושין שם. מנ"ח מצוה מ"ב קרוב לסופה. לקו"ש ח"ז שם. ואכ"מ.

39) פרש"י ר"פ בראשית.

40) להעיר מדיני מלך שבשמואל א ח, יא ואילך (רמב"ם הל' מלכים פ"ד).

41) לך טו, יח. בהעלותך יב, ח. ועוד.

42) וי"ל דזהו גם מה שרש"י לא הביא (כה, נה) הדרשה "ולא עבדים לעבדים" [שבב"מ י, א (וראה ירושלמי ב"מ שם) — ראה תוס' שם. והובא להלכה ברמב"ם (הל' שכירות פ"ט ה"ד), שו"ע חו"מ (סשל"ג ס"ג) ודאדה"ז שם (הל' שאלה ושכירות וחסימה סכ"א). וראה לקו"ש חכ"ה ע' 145 בשוה"ג להערה 44] כי לרש"י אין מקום לדרשה זו בפשש"מ כאן (אף שמביא בפ' משפטים (כא, ו) הדרשה

אלא דמכיון ש„שטרי קודם", אא"פ שיתבטל ממנו גדר עבדות הראשונה, ויהא נחשב רק כעבד לאדון בו"ד (אף שהאדון עבד מלך), ולכן יש הגבלות באופן העבדות (לא תעבוד בו עבודת עבד – „עבודה של גנאי שיהא ניכר בה כעבד", „כשכיר כתושב – עבודת קרקע ומלאכת אומנות כשאר שכירים התנהג בו". וכן „לא ימכרו ממכרת עבד" במכר זה), שכ"ז בא לשלול שלא יהא ניכר ונראה שהוא עבדו של בו"ד.

משא"כ נכרים שלא היו ביציאת מצרים ובהוצאת שטר דעבדי ה', הנה כאשר ישראל נמכר להם – הרי זה ש„לי בני ישראל עבדים", אינו נותן מקום שתחול המכירה והשעבוד, שאא"פ כלל לחול עליו עבדות.

(משיחת ש"פ בהר תשמ"ו)

דקידושין כב, ב) כיון דעבדו של ישראל אי"ז ענין עבד לעבדים כיון דישראל הוי גדר „עבד מלך מלך" (ולאידך בישראל לנכרי אין מתאימה הדרשה, כיון שהם אינם עבדי ה').

[וי"ל שזה שהביאו רש"י בפ' משפטים („הלך זה וקנה אדון לעצמו"), כי בזה שרוצה לעבדו יותר מזמנו יותר משש כו' היינו יותר מציווי התורה ה"ה מראה שקנה אדון לעצמו – אדנות לגמרי לבו"ד, וזה אסור. ואכ"מ].